

Галушчак Валентина Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу Західноукраїнського національного університету

ОСОБИСТІСНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК ОРГАНІЧНА УМОВА УСПІШНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. В статті узагальнено та проаналізовано українські та зарубіжні дослідження щодо формування готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри. Адже у процесі розвитку вітчизняної вищої освіти зверталася увага на те, що освіта, крім надання поглиблених знань майбутнім фахівцям, має сприяти розвитку особистісного статусу студентів, давати чіткі орієнтири для життя та діяльності, здатності розрізняти життєві та професійні цінності. Вирішення цих комплексних завдань неможливе без реалізації особистісного підходу до формування ціннісної орієнтації студентів у контексті майбутньої професії. Відтак, професійні ціннісні орієнтації включають засоби і напрями діяльності майбутнього психолога і є ланкою, що пов'язує особистість з професійним середовищем завдяки внутрішньому механізму діяльності, генетичній схильності, знанням, вмінням та життєвому досвіду.

Висвітлено основні компоненти, механізми розвитку особистісної готовності до професійної діяльності психолога та умови її формування. Професійна діяльність психолога багато в чому залежить від сформованості професійно-освітніх цінностей, мотивів та інтересів. Слід зазначити, що особливу роль у цьому процесі відіграє особистісна готовність майбутніх психологів, яка виступає органічною умовою успішного навчального процесу та забезпечує поєднання психологічної готовності і теоретичної підготовки. Адже саме в особистісному вимірі можна визначити ступінь зв'язку якостей особистості з майбутньою професією, з'ясувати, наскільки правильно обрано сферу діяльності. Доведено доцільність формування структури готовності майбутнього психолога до професійної діяльності. Визначено структуру, яка складається з мотиваційного, орієнтаційного, особистісно-операційного, емоційно-вольового та оцінно-рефлексивного компонентів. Обґрунтовано феномен готовності особистості до професійної діяльності, конкретизовано її види, форми та прояви. Проаналізовано основні підходи в дослідженні психологічної готовності психолога до професійної діяльності.

Ключові слова: готовність, психологічна готовність, особистісна готовність, професійна діяльність, професійне становлення особистості, компоненти готовності, вольові якості.

Halushchak Valentyna Volodymyrivna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Fundamental and Special Disciplines of the Chortkiv Educational and Scientific Institute of Entrepreneurship and Business of the West Ukrainian National University

PERSONAL READINESS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS AS AN ORGANIC CONDITION FOR A SUCCESSFUL EDUCATIONAL PROCESS

Abstract. The article summarizes and analyzes Ukrainian and foreign research on the formation of the readiness of future psychologists to pursue a professional career. After all, in the process of development of domestic higher education, attention was paid to the fact that education, in addition to providing in-depth knowledge to future specialists, should contribute to the development of the personal status of students, provide clear guidelines for life and work, the ability to distinguish life and professional values. Solving these complex tasks is impossible without the implementation of a personal approach to the formation of students' value orientation in the context of their future profession. Therefore, professional value orientations include means and directions of activities of the future psychologist and are a link that connects the individual with the professional environment due to the internal mechanism of activity, genetic predisposition, knowledge, skills and life experience.

The main components, mechanisms of development of personal readiness for the professional activity of a psychologist and the conditions of its formation are highlighted. The professional activity of a psychologist largely depends on the formation of professional and educational values, motives and interests. It should be noted that a special role in this process is played by the personal readiness of future psychologists, which acts as an organic condition for a successful educational process and ensures a combination of psychological readiness and theoretical training. After all, it is in the personal dimension that it is possible to determine the degree of connection of personality qualities with the future profession, to consider to what extent the field of activity has been chosen correctly. A structure consisting of motivational, orientation, personal-operational, emotional-volitional and evaluative-reflective components is defined. The phenomenon of readiness of an individual for professional activity is substantiated; its types, forms and manifestations are specified. The main approaches to the study of the psychologist's psychological readiness for professional activity are analyzed.

Key words: readiness, psychological readiness, personal readiness, professional activity, professional personality formation, components of readiness, willpower.

Постановка проблеми. Перетворення в педагогічній, психологічній та соціокультурній сферах України зумовили зміну уявлень про цілі та функції освіти. Адже переоцінка значущості освіти веде не лише до її модернізації, створення нових програм навчання та виховання, але й до зміни методологічних орієнтирів та пошуку нових підходів у підготовці майбутніх психологів до професійної діяльності. В даний час переосмислюється зміст професійної підготовки психолога до професійної діяльності, який передбачає зміну існуючих та вироблення нових способів професійної діяльності, що дозволяють вирішувати актуальні проблеми розвитку та становлення особистості та визначити умови її реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психологічній науці існують різні підходи до трактування поняття «готовність», «особистісна готовність», її структури та видів. Відтак, «готовність» розглядається як готовність до дії, до

діяльності, до праці (Н. Крилов, Т. Кудрявцев, Л. Моїсеєнко [8], Н. Кузьміна [6], Я. Коломенський); як готовність до нових умов спілкування та функціонування в нових групах та колективах (Б. Жизневський); як готовність дорослого до здійснення морального виховання (І. Григор'янц, Л. Орбан); як готовність до виконання різноманітних професійних обов'язків, орієнтованих на динамічний розвиток виробництва (В. Зуєв, П. Новіков); як готовність до навчання (З. Кулаєва, І. Черемухіна). Водночас, професійне становлення особистості практичного психолога представлено у дослідженнях Г. Балла, Л. Долинської, С. Максименка [7], В. Семиченко й інших. Особистісна готовність майбутніх психологів розглядається дослідниками як складова частина професійного відбору на психолого-педагогічні спеціальності (О. Бондаренко [1], В. Панок, Н. Пов'якель [11], Л. Собчик й ін.). Також дослідники, які вивчають проблему професійного становлення майбутнього психолога, підкреслюють провідну роль особистісної готовності у цьому процесі (Ф. Василюк, Р. Кочюнас й ін.). Саме тому розробка прикладного аспекту формування готовності психолога до професійної діяльності не перестає бути актуальною у сучасній науці та залишається не достатньо вивченою.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та дослідити особливості формування особистісної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності, визначити психолого-педагогічні умови та засоби її підвищення.

Виклад основного матеріалу. Вихідним пунктом у категоріальному комплексі розвідок щодо проблеми формування особистісної готовності психолога до професійної діяльності є поняття «готовність» та «особистісна готовність». Тому варто зазначити, що у науковому світі сучасної психолого-педагогічної літератури можна виділити два основних теоретичних підходи до розуміння поняття «готовність». Одні дослідники розглядають це на функціональному рівні і називають «готовністю», інші використовують термін «готовність» на особистісному рівні. Однак, незважаючи на різницю в теоретичних підходах до проблеми готовності (підготовленості), суттєвих суперечностей між ними немає. Обидві дефініції «готовності» існують і виявляються в цілісній єдності. З одного боку, тимчасова готовність, як стан, виникає залежно від тривалої готовності, з іншого – тимчасова готовність визначає продуктивність тривалої готовності в конкретній ситуації. У свою чергу, словники визначають готовність як «стан готовності, розумове ставлення до чогось, бажання щось зробити», «згоду щось зробити, бажання сприяти чомусь» [9].

Зауважимо, цікавим і найближчим до природно-адекватного тлумачення поняття «готовність» є визначення, запропоноване М. Кордуеллом: термін «готовність» описує те, що організми краще пристосовані до зв'язування певних поєднань подразників і реакцій [5]. Тобто, на думку М. Кордуелла, у процесі соціалізації ми пов'язуємо певні стимули з відповідними реакціями, які часто повторюються, і є найефективнішими. Коли стикаємося в реальному житті з подразником, який символізує небезпеку для нашого здоров'я або життя і, який міцно пов'язаний із певною реакцією, ми свідомо готуємося до певних дій, перш ніж розпочати реагувати на нього.

Відзначимо, що переосмислення поняття «готовність» відбулось завдяки законам, сформульованим Е. Торндайком в емпіричних дослідженнях: закон

вправи; закон готовності; закон асоціативного руху; закон ефекту [12, С.21]. Торндайк, демонструючи у своїх напрацюваннях такі важливі в науці операції, визначав їх як поетапне підсилення виразних стимульно-реактивних ланок, які є випадковими, однак, проявляються успішно. При такій роботі система нейронів приводиться в стан готовності, яка дійсно функціонує, а не є бездіяльна. Торндайк дає розуміння успішного результату на рівні нейронів, формулюючи свою думку в «квазіневрологічних» термінах, маючи на увазі, що нервова система зобов'язана бути готовою до оперативної відповіді. Таким чином, важливим здобутком Торндайка у розкритті терміну «готовність» є виділення аспектів переживання почуття задоволення від успішного виконання дії, до якого суб'єкт був готовий: «попередня готовність до акту (у найпростішому випадку – стимул-реакція), підвищує задоволення від його виконання» [12, С. 45].

Зауважимо, що термін «готовність» традиційно використовується в основному для позначення усвідомленої готовності особистості до оцінки ситуацій та вчинків в силу попереднього досвіду. Так, у диспозиційній концепції, запропонованій В. Ядовим, згідно з якою соціальна поведінка індивіда характеризується залежно від стану його готовності до певного способу дій, поняття «диспозиція (схильність)» означає «готовність, схильність суб'єкта до поведінкового акту, дії, вчинку чи їх послідовності» [14, С. 134]. Це поєднує у собі готовність особистості вести себе у певній соціальній ситуації відповідно умовам попереднього досвіду. У такій діяльності формується стала тенденція до врахування потреб індивіда.

Необхідно зазначити, що диспозиція особистості є системою, організованою ієрархічним чином, вершина якої створює радикальну спрямованість інтересів та системи ціннісних орієнтацій внаслідок впливу соціальних умов. У середині ієрархії знаходиться система соціальних установок спільноти на множинні соціальні об'єкти та ситуації. Нижній прошарок – це ситуативні соціальні установки, наприклад, готовність до оцінки тієї чи іншої (так званої, «мікросоціальної») діяльності свідомості. Провідною ланкою диспозиції стає той рівень, який найбільш відповідає даним умовам і меті діяльності в кожний конкретний момент [14, С.137].

У наукових роздумах Д. Узнадзе знаходимо ще одне поняття, котре визначає та інтерпретує поняття «готовність», і це – «установка» [13, С.47]. Під установкою автор розуміє готовність, схильність суб'єкта сприймати майбутні події та діяти у напрямі, що забезпечує стійкий цілеспрямований характер відповідної діяльності, і є основою відповідної мети вибіркової діяльності особистості. У цьому сенсі установка характеризує вихідний інтегральний недиференційований стан готовності суб'єкта до дії, що належить до стадії, котра передуює свідомому здійсненню і дозволяє підвищити ефективність її здійснення. Слід зазначити, що лише наявності певної установки недостатньо у тому, щоб викликати відповідну поведінку у конкретній ситуації, тоді як повторення таких ситуацій гарантує реалізацію установки.

Вчений наголошує на важливості даної дефініції у психології. Він зазначає, що дане поняття є «свого роду психологічним феноменом, завдяки якому відомі подразники в якийсь момент діють сильно, а іноді слабо чи зовсім не діють. Тому мати установку означає бути готовим до всього, навіть

коли це несвідомо, тому що установка – це те саме, що й апріорне фокусування на чомусь певному, незалежно від того, визначено воно в уяві чи ні» [13]. Готовність визначається завжди у тому, що є відома суб'єктивна констеляція, певне поєднання психічних чинників чи сенсів, яке або встановлює образ дій у тому чи іншому напрямі, або так чи інакше сприймає зовнішні подразники.

На сьогодні в рамках багатьох психологічних напрямків відбуваються дослідження різних аспектів «готовності» як багатогранного явища, але найбільш поширеним висновком багатьох наукових досліджень є те, що «готовність» являється головним чинником ефективної реалізації будь-якої діяльності. В результаті, поняття «готовність» в психолого-педагогічній літературі визначається як стан особистості, що характеризується активністю, працездатністю, спрямованістю на певну поведінку, наявністю спеціальних здібностей. У зв'язку з цим, під готовністю майбутніх психологів розуміємо «активно-дієвий стан особистості, тобто мобілізацію сил на виконання будь-яких дій (діяльностей), котра характеризується наявністю знань, умінь, навичок, рішучістю та цілеспрямованістю виконати ці дії» [9].

У сучасних соціальних перетвореннях та визначально нових соціально-економічних умовах професійної діяльності виняткове значення мають внутрішні психологічні ресурси. А стабільність, стійкість та якість професійної діяльності визначаються особливостями підготовленості спеціаліста. Виняткового значення має особиста готовність до професійної діяльності майбутніх психологів як фахівців, які покликані надавати психологічну допомогу особам, що знаходяться у важких життєвих умовах.

Відтак, на сучасному етапі розвитку психологічних вчень науковці означили ряд стійких визначень дефініції «готовність», виявили її зміст, структуру, першорядні параметри готовності та умови, які позначаються на динаміці, тривалості та стійкості її проявів. Адже динамічна структура готовності до складної діяльності – це єдине творіння, що включає ряд особистісних характеристик, основними з яких є: мотивація (необхідність в успішному виконанні завдання, зацікавленість роботою, бажання досягти перемоги й продемонструвати себе); когнітивні (розуміння відповідальності робочого завдання, оцінка його важливості для досягнення кінцевих результатів у діяльності і для себе самого; емоційні (почуття професійної та суспільної відповідальності, впевненість в успіху); вольові (самоуправління та мобілізація сил, концентрація на завданнях, абстрагування від зовнішніх впливів, подолання перепон, невпевненостей, побоювань).

Узагальнення результатів теоретичного аналізу доробок вітчизняних науковців дають змогу стверджувати про наявність багатьох підходів у дослідженні особистісної підготовки суб'єкта до професійної роботи. Відтак для розуміння даного феномену розроблені такі підходи: особистісний, особистісно-діяльнісний та функціональний (рис. 1).

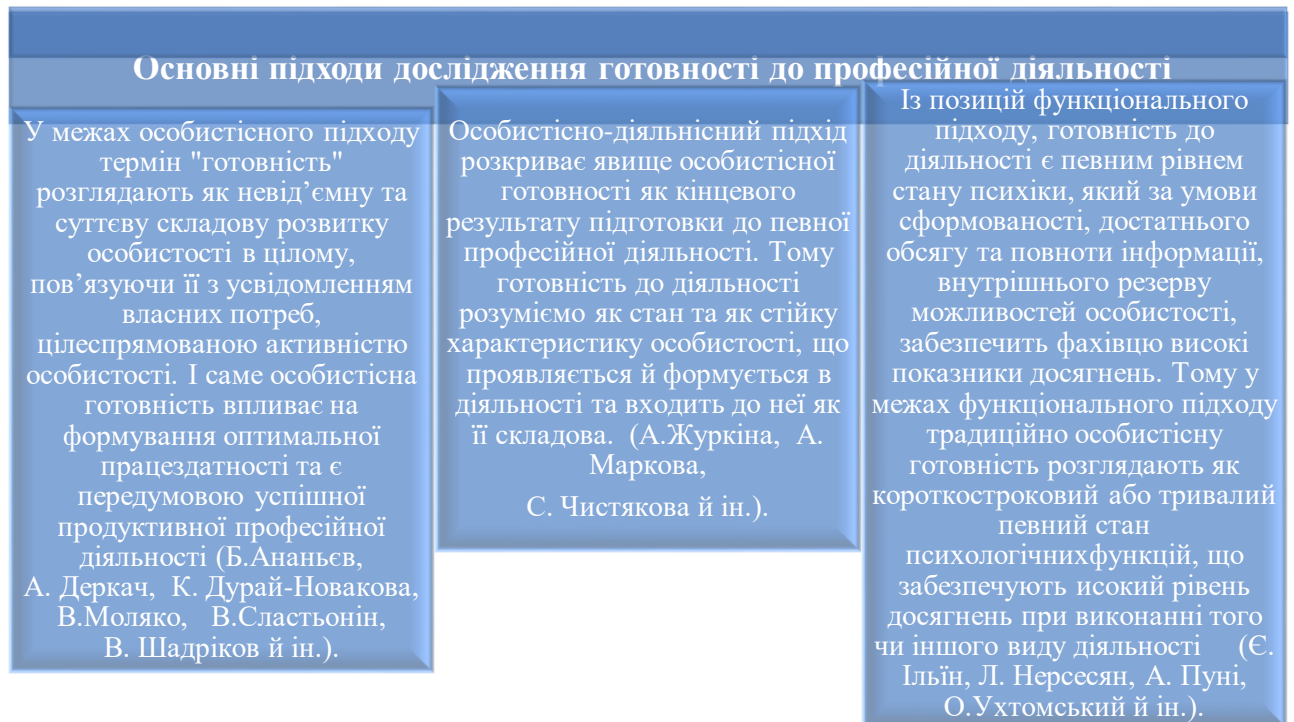

Рис. 1. Характеристика основних підходів дослідження готовності до професійної діяльності

Аналізуючи структуру готовності, вчені відзначають, що вона включає в себе певний комплекс властивостей рис особистості: силу волі, спрямованість інтелектуальних процесів, спостережливість, гнучку увагу, уяву, стенічні емоції, саморегуляцію, на тлі яких розвивається динаміка психічних процесів [1, С. 63]. Інші дослідники дещо розширюють змістову структуру готовності особистості до професійної діяльності і вводять, крім мотиваційного, орієнтаційного та особистісно-операційного компонентів, емоційно-вольовий та оцінно-рефлексивний компоненти. А також проводять ретельний аналіз функціонального та особистісного підходів до визначення змісту та структури готовності, які разом поглиблюють і розширюють уявлення про складність дефініції «готовність».

Досліджуючи особистісну готовність до професійної діяльності, А. Деркач розглядає «готовність» як монолітний прояв якостей особистості, виокремлюючи такі компоненти: когнітивний, емоційний та мотиваційний. На думку науковця, розвиток готовності має на увазі організацію системи накопиченої соціальної інформації, стосунків, поведінки, які, якщо вони активовані, можуть наділити індивіда здатністю ефективно виконувати свої функції [3, С. 42].

Необхідно відмітити, що М. Дяченко та Л. Кандибович характеризують готовність як психологічне ставлення до здійснення діяльності: при виконанні певних умов діяльності, за наявності внутрішньої підготовки, що сприятиме активності суб'єкта, меті його діяльності та модифікації поведінки [4, С. 23]. Окреслюючи складність структури «готовності» як психологічного творіння, автори виділяють її основні елементи: (рис. 2).

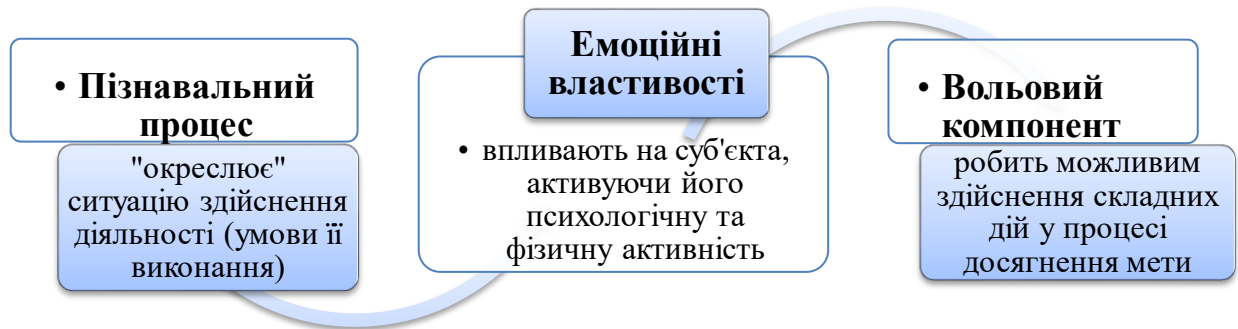

Рис. 2. Основні елементи структури «готовності»

Досліджуючи структуру особистісної підготовки випускників закладів вищої освіти, науковці виділяють в її основі емоційний, мотиваційний та когнітивний компоненти, рівень сформованості яких прогнозує успішність та якість професійного розвитку. Емоційна складова залучає емоційний показник суб'єктивного самопочуття, тривожності, вегетативного тону і є динамічною та ситуативною, проте також передбачає адаптивність випускника з точки зору вибору професії. Мотиваційний компонент включає мотивації, схильності, потреби і є найбільш динамічним, що визначається впливом факторів фахового оточення. У свою чергу, когнітивний компонент вводить кар'єрні орієнтації, мету та бажання змінюватись, які, у свою чергу, формують якість та зміст фахового розвитку.

Відтак, досліджуючи готовність психолога до професійної діяльності, виділяємо такі показники (компоненти готовності): (рис.3).

Рис. 3. Компоненти готовності психолога до професійної діяльності

Варто зазначити, що готовність є сутністю властивостей та стану особливостей, тоді як особистісна готовність є не просто властивістю або характеристикою особистості. Це концентрований показник сутності діяльності людини, міра її професійної спроможності. Зміст особистісної підготовки складають інтегральні характеристики особистості, до яких належать:

інтелектуальні, емоційні та вольові якості, професійні та моральні переконання, потреби, звички, знання, уміння, педагогічні здібності. Серед вольових якостей, що забезпечують підготовку до професійної діяльності психолога, виділяють: (рис. 4).

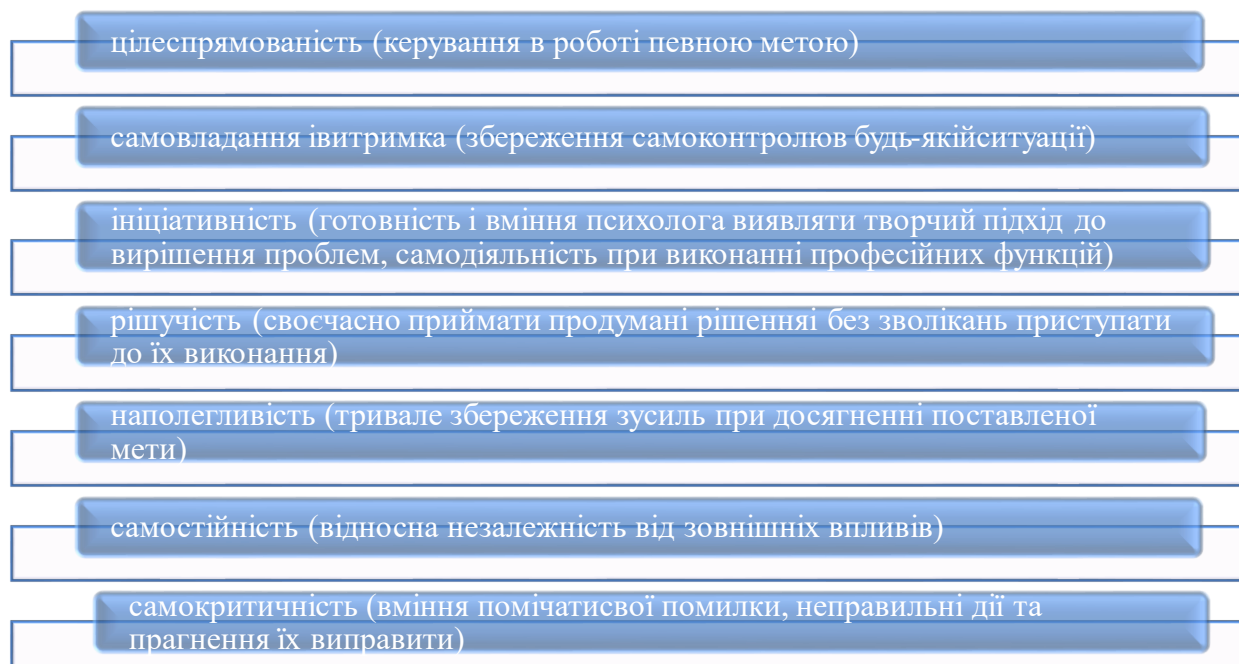

Рис. 4. Вольові якості готовності психолога до професійної діяльності

Необхідно відмітити, що психофізіологічний аспект особистісної готовності формує впевненість у своїх силах, палке бажання завзято і до кінця провадити розпочату роботу, визначає спроможність легко розпоряджатися собою, активізує професійну працездатність, активність та саморегулювання, визначає урівноваженість та витримку, зорганізовує швидкий ритм діяльності. Саме такі властивості й здібності дають змогу майбутньому професіоналу виявляти високу працездатність з реалізації своїх фахових функцій.

Формування та розвиток у студентів даних якостей є одним із основних завдань вищої школи. Адже особистісна готовність психолога до професійної діяльності окреслює важливий компонент – необхідність у фаховому самовдосконаленні.

Зазначимо, що особистісна готовність до професійної діяльності «міститься» безпосередньо у роботі особистості, саме тому готовність до виконання професійної діяльності формується у процесі здійснення її на етапі навчання та вводиться до структури діяльності на етапі професійного становлення з урахуванням конкретних спеціальних особливостей [10, С.17].

У свою чергу, готовність до професійної діяльності визначається наявністю у фахівця знань, уміння та навичок, що дає можливість розвивати свою діяльність на рівні із сучасною наукою. Адже діяльність є низкою завдань, котрі вирішуються професіоналізмом, і перш за все, це проявляється у вмінні читати задачу, характеризувати її, використовувати методологію та методи спеціальних наук для розв'язання завдань.

Відтак, особистісну готовність психолога до професійної діяльності розуміємо як рівень сформованості в майбутнього спеціаліста низки

професійно важливих якостей особистості, котрі дають можливість у перспективі сумлінно здійснювати фахову діяльність. Загалом особистісну готовність до професійної діяльності можна трактувати як форму установки, яка передує будь-яким психічним явищам і проявам; у формі мотиваційної готовності до «організації» власного образу світу (це дає людині можливість усвідомити сутність і значущість того, що вона робить); у формі професійної та особистісної готовності до самореалізації через процес персоналізації.

Доведено, що формування готовності психолога до професійної діяльності є безперервним і комплексним, тому особливе значення в його організації надається вивченню та врахуванню тих чинників, які впливають на цей процес. Зазначимо, що під психологічними чинниками розуміємо все те, що так чи інакше впливає на певний процес. Відтак, аналіз та систематизація теоретичних підходів до дослідження проблеми особистісної готовності до професійної діяльності дозволили виділити низку психологічних чинників, які лежать в основі даного процесу. До них відносимо ціннісно-сміслові, рефлексивні та регулятивні чинники.

Ціннісно-смісловий чинник спонукає до самозміни та надає особистісний сенс. Вважаємо, що він пов'язаний з усвідомленням існуючих цінностей, визначенням життєвих та професійних цілей, їхнім співвідношенням. Ще одним важливим чинником саморозвитку є рефлексія, яка формується на основі механізмів самопізнання, котрі включають спостереження своєї поведінки, аналіз своїх психічних процесів та вчинків. Адже внаслідок рефлексивних процесів складається «Я-концепція» особистості, на основі якої виникають потреби до професійного саморозвитку й самовдосконалення. А саморегуляція як інструментальний чинник особистісної готовності до професійної діяльності, саморозвитку забезпечує реалізацію процесу змін і включає самоорганізацію, самоврядування, самовдосконалення.

Варто також зауважити, що однією з найважливіших умов формування особистісної готовності є використання активних соціально-психологічних методів навчання у процесі професійного становлення майбутніх спеціалістів. Тому зазначимо, що особистісна готовність майбутнього психолога до професійної діяльності є особливим явищем, яке включає впорядкований набір ціннісно-змістовних регуляторів. Відповідно, важливими чинниками формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності вважаємо: (табл. 1).

Таблиця 1

Основні чинники формування готовності до професійної діяльності

	<i>Чинники</i>	<i>Характеристика</i>
<i>I. Внутрішні (індивідуально-психологічні умови)</i>	<i>біопсихічні й фізіологічні особливості</i> виконують функцію передумов професійного розвитку, впливають на його темп	властивості активності й лабільності нервової системи, наявність функціональної системи інтуїтивно-чуттєвого відображення, загальна психофізична активність та ін.
	<i>соціально-професійна активність</i>	позитивний соціально-спрямований рух у процесі професійного становлення потребує розумної активізації духовних, психічних і фізичних сил

	<i>мотиви і смисли професійної діяльності, які забезпечують її успішність</i>	гуманістична спрямованість, специфічна професійна спрямованість і гнучка «Я-концепція», позитивна мотивація навчання, мотивація досягнень особистості
	<i>реалізації свого професійно-психологічного потенціалу з урахуванням спрямованості на самопізнання</i>	передбачає відкритість до змін, філософське і творче ставлення до життя, пошук її значення й прийняття відповідальності за її здійснення й самовираження в ній
<i>II. Зовнішні</i>	<i>соціально-економічні умови</i>	виступають як об'єктивні обставини процесу професійного становлення і є активним, утворюючим початком у цьому
	<i>провідна навчально-професійна та професійна діяльність</i>	забезпечують системне бачення особистості
	<i>особистісна підготовка</i>	включає обов'язкову роботу з розвитку професійно важливих якостей майбутнього фахівця, надання психологічної допомоги в особистісному зростанні на базі особистісно-розвивальної освіти

На наявність зовнішніх та внутрішніх чинників особистісної готовності до професійної діяльності, саморозвитку вказує багато психологів, виділяючи такі чинники як: соціальне замовлення, вимоги та очікування суспільства, почуття обов'язку, переконання, професіоналізм, потреба самовираження та самореалізації у професії, які, у свою чергу, виступають як стимули для професійної діяльності та самовдосконалення [2, с. 126].

Також важливо зазначити, що чинниками особистісної готовності до професійного становлення та саморозвитку є ті рушійні сили, які впливають на цей процес і призводять до самозміни особи у процесі професійної діяльності. Таким чином, можемо говорити про різнобічний підхід науковців до групування чинників, зокрема психологічних, які впливають на особистісну готовність психолога до професійної діяльності. Адже процес особистісного та професійного саморозвитку є складним і багатоплановим феноменом, особливості якого визначаються різними чинниками. А психологічні чинники особистісної готовності до професійної діяльності в сукупності забезпечують здійснення цілісності та інтегративності даного процесу протягом усього життєвого та професійного шляху спеціаліста.

Висновки. Таким чином, особистісна готовність досягається в ході моральної, психологічної, професійної та фізичної підготовки і є результатом всебічного особистісного розвитку професіонала з урахуванням вимог, зумовлених особливостями його діяльності. Саме тому підходи щодо розуміння особистісної готовності психологів до професійної діяльності не суперечать і не виключають один одного, а поглиблюють і розширюють уявлення про складність та багатовимірність цього явища. Адже особистісна готовність майбутнього психолога до професійної діяльності – це соціокультурний і психологічний феномен, що включає впорядкований набір ціннісно-змістовних регуляторів, які забезпечують стійкість його індивідуальної позиції та емоційно-вольових станів.

Література:

1. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога: теорія та практика: навч. посібник для студ. психол. факультетів та відділень університетів. Київ: Укртехпрес, 2007. 216 с.
2. Горностаї П.П. Готовність особистості до саморозвитку як психологічна проблема. *Проблема саморозвитку особистості: методологія і практика*. Луцьк: Вид-во Луцького педінституту, 2010. С. 126-138.
3. Деркач А.А. Акмеологія. РАГСТ, 2014. 299 с.
4. Дьяченко М.І., Кандибович Л.А. Психологічна готовність. Мн: Наука, 1986. 450 с.
5. Кордуелл М. Психологія. А - Я: словник-довідник / Пер. з англ. К. С. Ткаченка. ФАІР-ПРЕС, 2005. 448 с.
6. Кузьміна Н. В. Проблеми навчання та виховання студентів у вузі. Просвітництво, 1976. 112 с.
7. Максименко С. Д., Ільїна Т.Б. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога. *Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів*. Київ-Тернопіль : Ника-Центр, 2012. С. 7–17.
8. Моїсеєнко Л. Л. Реалізація компетентнісного підходу при вивченні матеріалознавства та технології матеріалів. *Науковий вісник Херсонської державної морської академії*. 2015. №2. С. 91-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdm_i_2015_2_13
9. Психологічний словник. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf
10. Пучкова І.М. Успішність початкового етапу навчання у ВНЗ: статистичний аналіз компонентів. *Освіта та саморозвиток*. 2014. № 4 (42). С. 17-21.
11. Пов'якель Н. І. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичного психолога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2014. 40 с.
12. Торндайк Е., Вотсон Дж. Б. Принципи навчання, засновані на психології. Психологія як наука про поведінку. АСТЛТД. 1998. 704 с.
13. Узнадзе Д.Н. Психологічні дослідження. 1966, 149с.
14. Ядов В. О. Саморегуляція та прогнозування соціальної поведінки особистості: Диспозиційна концепція. Монографія. Наука, 1979. 264 с.

References:

1. Bondarenko O.F. (2007). *Psykhologhichna dopomoha: teoriia ta praktyka: navch. posibnyk dlia stud. psykhol. fakultetiv ta viddilen universytetiv [Psychological assistance: theory and practice: education. study guide psychol. faculties and departments of universities]*. Kyiv: Ukrtekhpres [in Ukrainian].
2. Hornostai P.P. (2010). *Hotovnist osobystosti do samorozvytku yak psykhologhichna problema. [Individual readiness for self-development as a psychological problem]. Problema samorozvytku osobystosti: metodolohiia i praktyka – The problem of personality self-development: methodology and practice*. Lutsk: Vyd-vo Lutskoho pedinstytutu (pp.126-138) [in Ukrainian].
3. Derkach A.A. (2014). *Akmeolohiia [Acmeolohiia]*. RAHST.
4. Diachenko M.I., & Kandybovych L.A. (1986). *Psykhologhichna hotovnist [Psychological readiness]*. Mn: Nauka.
5. Korduell M. (2005). *Psykholohiia. A - Ya: slovnyk-dovidnyk [Psychology. A - I: a reference dictionary]*(K. S. Tkachenko, Trans). FAIR-PRES.
6. Kuzmina N. V. (1976). *Problemy navchannia ta vykhovannia studentiv u vuzi [Problems of education and education of students at the university]*. Prosvitnytstvo.
7. Maksymenko S. D., & Iliina T.B.(2012). *Do problemy rozrobky osvitno-kvalifikatsiinoi kharakterystyky suchasnoho psykhologa [To the problem of developing the educational and qualification characteristics of a modern psychologist]. Problemy pidhotovky i pidvyshchennia kvalifikatsii praktychnykh psykhologiv – Problems of training and professional development of practical psychologist*. Kyiv-Ternopil : Nyka-Tsentr [in Ukrainian].

8. Moiseienko L. L. (2015). Realizatsiia kompetentnisnogo pidkходу pry vyvchenni materialoznavstva ta tekhnolohii materialiv [Implementation of the competence approach in the study of materials science and materials technology]. *Naukovyi visnyk Khersonskoi derzhavnoi morskoi akademii - Scientific Bulletin of the Kherson State Maritime Academy*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdm1_2015_2_13 [in Ukrainian].
9. *Psykhologichnyi slovnyk* [Psychological dictionary]. Retrieved from: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL [in Ukrainian].
10. Puchkova I.M. (2014). Uspishnist pochatkovoho etapu navchannia u VNZ: statystychnyi analiz komponentiv [The success of the initial stage of education in higher education institutions: statistical analysis of components]. *Osvita ta samorozvytok – Education and self-development* № 4 (42), 17-21 [in Ukrainian].
11. Poviakel N. I. (2014). Samorehuliatytsiia profesiinoho myslennia v systemi fakhovoi pidhotovky praktychnoho psykhologa [Self-regulation of professional thinking in the professional training system of a practical psychologist]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
12. Torndaik E., & Votson Dzh. B. (1998). Pryntsypy navchannia, zasnovani na psykhologii. Psykhologhiia yak nauka pro povedinku [Learning principles based on psychology. Psychology as a science of behavior]. ASTLTD.
13. Uznadze D.N. (1966). Psykhologichni doslidzhennia [Psychological research]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
14. Yadov V. O. (1979). Samorehuliatytsiia ta prohnozuvannia sotsialnoi povedinky osobystosti: Dyspozytsiina kontseptsiiia [Self-regulation and prediction of social behavior of an individual: Dispositional concept.]. Nauka.